

AIV-werkprogramma 2025-2027

Geplande adviezen voor 2025

Krimpende maatschappelijke ruimte

De regering heeft de AIV om advies gevraagd over de krimpende ruimte voor het maatschappelijk middenveld. De maatschappelijke ruimte wordt wereldwijd onder meer beperkt door autocratische tendensen en repressieve nationale wetgeving. De adviesaanvraag betreft de specifieke omstandigheden die zorgen voor inperking van de maatschappelijke ruimte en de mogelijkheden voor Nederland en de EU voor een geïntegreerde, aangescherpte aanpak en effectieve partnerschappen.

Nederland, Europa en het Mondiale Zuiden

Wat zijn de (historische) grondoorzaken en actuele factoren die een rol spelen in de gevoelens van onvrede vanuit het Mondiale Zuiden over de opstelling van Europa en het Westen, en hoe hiermee om te gaan — mede in het licht van discussies over kolonialisme/neokolonialisme, de relatief afnemende invloed van de Verenigde Staten als supermacht en desinformatie uit anti-westerse hoek? Welke rol en positie nemen de 'middle powers'/BRICS-landen hierbij in nu deze landen minder dan voorheen gedwongen zijn partij te kiezen? Wordt deze à la carte wereld de nieuwe geopolitieke orde en welke rol kunnen de VN en andere multilaterale instellingen nog vervullen? Welke concrete strategische richtingen kunnen hieraan worden verbonden voor het narratief en de handelingsopties van Nederland en de EU, onder meer op terreinen van conflict (zoals in Oekraïne en Gaza), economie (inflatie/rente/schulden/IMF versus China), migratie en dwars door alle thema's: waarden als democratie en mensenrechten? En wat betekent dit voor het Nederlandse buitenlandbeleid, de Nederlandse diplomatie en strategische allianties?

Veiligheidsontwikkelingen in het ruimedomein

De regering heeft de AIV om advies gevraagd over de civiel-militaire ontwikkelingen in het ruimedomein. De Nederlandse samenleving is voor haar functioneren op aarde in belangrijke mate afhankelijk geworden van technologie en toepassingen in de ruimte. Tegelijkertijd is met het mondiaal toegenomen gebruik van de ruimte het aantal dreigingen toegenomen. De mondiaal verslechterde veiligheidssituatie dwingt Nederland en Europa om meer regie te krijgen over onze veiligheid, ook in de ruimte. De vraag is hoe hier strategisch mee om te gaan.

Kunstmatige Intelligentie (AI) en de consequenties voor de democratische rechtsstaat en mensenrechten

AI gaat de komende jaren in toenemende mate onze werkelijkheid veranderen. Deze ontwikkeling zal zowel veel kansen als uitdagingen brengen en gaat hoogstwaarschijnlijk gepaard met significante machtsverschuivingen op (geo)politiek niveau en met een (verdere) overheveling van macht van het publieke naar het private domein. In de huidige discussies omtrent de regulering van de ontwikkeling en de toepassingen van AI-systemen dient significante aandacht uit te gaan naar de borging van publieke belangen en waarden zoals democratie, de rechtsstaat en mensenrechten. Tegelijkertijd dient gekeken te worden naar de kansen die AI brengt om deze belangen en waarden juist te bevorderen, zowel binnen als buiten onze grenzen. Eerder bracht de AIV een advies uit dat ging over recht en ethiek van militaire AI-toepassingen. Dit nieuwe advies zal zich richten op de kansen en risico's van civiele toepassingen van AI-technologieën en de wijze waarop het Nederlandse buitenlandbeleid kan bijdragen aan het borgen en bevorderen van genoemde waarden. Het advies zal kunnen bijdragen aan de voorbereiding van de internationale AI-diplomatiestrategie (motie Six Dijkstra c.s. van 14 mei jl., 26643-1160).

Vervallen: Solidariteit in de EU

Voor het AIV werkprogramma 2024-2026 agendeerde de AIV een ongevraagd advies over Europese solidariteit. De raad heeft besloten de onderwerpen die bij dit thema horen te integreren in twee lopende adviesaanvragen: EU-hervormingen en Loyale Samenwerking (zie hierna). Hierdoor komt het advies rondom Europese solidariteit te vervallen.

EU-hervormingen

De Tweede Kamer heeft in november 2024 de AIV gevraagd om een advies waarin de mogelijke EU-hervormingen worden geschetst die nodig zijn om de EU slagvaardiger en daadkrachtiger te maken. Doel van het advies is heldere, scherpe dilemma's te schetsen waar de EU, en ook Nederland, voor komt te staan in het debat over de toekomst van de Europese Unie mede in het licht van eventuele EU-uitbreiding, geopolitieke ontwikkelingen, rechtsstatelijke uitdagingen, concurrentievermogen en budgettaire uitdagingen. De AIV gaat daarbij ook in op het specifieke Nederlandse belang van EU-hervormingen.

Bevorderen loyale samenwerking

Het kabinet heeft de AIV gevraagd om advies uit te brengen over het bevorderen van loyale samenwerking in de EU. Loyale samenwerking is een belangrijk beginsel binnen de EU. Het stelt lidstaten in staat om, ondanks de verschillende belangen, in de EU samen tot besluiten te komen. In de afgelopen jaren zijn in toenemende mate situaties waarneembaar waarin lidstaten, in de ogen van andere lidstaten, niet handelen in de geest van het beginsel van loyale samenwerking. De adviesaanvraag betreft de (perceptie van) loyale samenwerking binnen de EU, de belangen of factoren die hieraan ten grondslag liggen en op welke manieren loyale samenwerking binnen de EU bevorderd kan worden met het oog op de versterking van de effectiviteit van de besluitvorming en de eenheid van het EU-beleid.

Mogelijke andere adviesthema's voor de periode 2025-2027

Trans-Atlantische betrekkingen

Met veranderende wereldverhoudingen en een Amerikaanse blik die zich steeds meer richt op Azië, kan Europa en Nederland steeds minder uitgaan van oude zekerheden, en dient een nieuwe beleidslijn ontwikkeld te worden. Een nieuwe regering in het Witte Huis biedt additionele kansen, maar ook risico's. In eerdere adviezen heeft de AIV zich reeds uitgesproken voor een versterkte Europese veiligheidsarchitectuur en voor een meer eigenstandig en complementair beleid vis-à-vis de Verenigde Staten ten aanzien van het Midden-Oosten. Dit advies bouwt daar op voort en stelt cruciale vragen zoals: waar lopen de belangen van Amerika, Europa en Nederland parallel, en waar niet? Op welke beleidsterreinen dienen Nederland/Europa nauw op te blijven trekken met Amerika, en op welke terreinen en voor welke regio's is een meer eigenstandig en complementair beleid wenselijk en mogelijk? Hoe kunnen in de nieuwe verhoudingen de essentiële belangen van Nederland – zoals bijvoorbeeld de technologische industrie - beschermd worden? Een belangrijke focus van het advies zal liggen op de Europese veiligheidsarchitectuur en defensie-industrie.

Het EU economisch model: concurrentievermogen en strategische autonomie

In de toenemende geopolitieke en geo-economische concurrentiestrijd tussen de Verenigde Staten en China, zoekt de EU een eigen koers. Dit heeft zich vertaald in een roep zowel om open strategische autonomie als om het versterken van het Europese concurrentievermogen (o.a. in het Letta- en het Draghi-rapport). Strategische autonomie gaat om het verminderen van kwetsbaarheden, bijvoorbeeld op het terrein van defensie of op essentiële grondstoffen, door meer zelf te produceren of de aanvoerketens te diversifiëren. Het concurrentievermogen zoals beschreven in het Draghi-rapport betreft vooral kritische sectoren, zoals digitale technologieën, defensie en schone energie, evenals de publieke en private financiering van de benodigde investeringen. Wanneer, in welke sectoren en waarom is vanuit overheidswege sturing nodig? Voortbouwend op het industrie-advies onderzoekt de AIV de nieuwe EU-koers en maakt de hierbij de Nederlandse belangen inzichtelijk, alsmede de inzet die vanuit Den Haag nodig is.

EU-uitbreiding

Toetreders tot de EU zullen zich op korte termijn niet dusdanig transformeren qua waarden en instituties dat zij gelijk zijn aan de huidige EU-landen. Voor de geostrategische positie van de EU kan toetreding belangrijke meerwaarde hebben, maar met een volgende uitbreiding importeert de EU de nodige economische divergentie en conflicten (Balkan), die de Europese positie ook kunnen verzwakken. Toetreding zal intern ook de nodige effecten hebben, bijvoorbeeld voor het meerjarig financieel kader en ten aanzien van de vraag wie de kosten moet dragen. Wat zijn de implicaties van deze vragen voor de EU en voor Nederland? Indachtig de motie Van den Burg/Kahraman (Kamerstuk 21 501-02, nr. 2997) zal de AIV ook strategieën vanuit het principe van gefaseerde toetreding verkennen om kandidaat-lidstaten een (economisch) perspectief te bieden waarbij voor- en nadelen van gefaseerde toetreding in beeld worden gebracht.

Migratiepartnerschappen (in samenwerking met de Adviesraad Migratie)

De voortdurende ongelijkheid tussen Europa en lage- en middeninkomenslanden betekent dat de wens van velen om naar Europa te migreren zal aanhouden. Nieuwe conflicten en de toenemende gevolgen van klimaatverandering leiden tot additionele migratiedruk, terwijl de Nederlandse overheid juist meer grip op migratie wil krijgen, mede door middel van migratiepartnerschappen. De AIV, samen met de Adviesraad Migratie, wil een constructief advies over migratiepartnerschappen opstellen, waarbij gekeken wordt naar randvoorwaarden en effectiviteit om succesvoller te zijn in het bereiken van Nederlandse doelen van migratiesamenwerking: de bevordering van terugkeer, de beperking van irreguliere migratie en de bescherming van migranten. Voorlopige deelvragen zijn: Welke lessen kunnen we trekken uit reeds opgebouwde migratiepartnerschappen? Wat zijn redenen voor Nederland en partnerlanden om migratiepartnerschappen op te bouwen? Hoe zijn migratiepartnerschappen tot stand gekomen? Met welke waarborgen (juridisch, procedureel enz.) zijn deze partnerschappen omkleed? Hoe kunnen migratiepartnerschappen succesvoller gemaakt worden en wat kunnen we leren uit de ervaringen tot nu toe? Hierbij zullen ervaringen in het opbouwen van brede samenwerkingsverbanden een centrale rol spelen, zoals waar ontwikkelingshulp of andere beleidsdomeinen kunnen worden meegenomen in een *whole-of-government* aanpak.

Voedselzekerheid

De wereldwijde voedselzekerheid staat al enige tijd onder hevige druk. Na een gestage daling van het aantal mensen zonder toegang tot voldoende voedsel in de jaren 2000, gaat de trend al sinds 2015 weer de verkeerde kant op. De COVID-pandemie en de prijsstijgingen als gevolg van de Russische invasie van Oekraïne hebben de voedselzekerheid verder verslechterd. Meer dan 800 miljoen mensen kampen met chronische honger, het hoogste aantal sinds 2005. Tegelijkertijd is het aantal mensen dat kampt met overgewicht nog veel groter en levert het huidige mondiale voedselsysteem een substantiële bijdrage aan klimaatverandering en biodiversiteitsverlies. Nederland heeft wereldwijd een vooraanstaande positie wat betreft zijn kennis en expertise bij het bedrijfsleven en de wetenschap in de agro- en voedselsector. Wat kan Nederland ondernemen om deze problemen aan te pakken en bij te dragen aan een eerlijker, gezonder en duurzamer voedselsysteem? Hoe kan daarbij de inzet op voedselzekerheid worden vormgegeven vanuit het nieuwe beleid dat zich op de Nederlandse belangen (handel en economie, veiligheid en stabiliteit, migratie) richt? Hoe kan Nederland zijn kennis en expertise hierbij (beter) strategisch inzetten? Hoe kan met de (bestaande) middelen van ontwikkelingshulp bijvoorbeeld meer bereikt worden door private investeringen te mobiliseren of deze anderszins in te zetten voor win-win situaties waarbij zowel voedselzekerheid in derde landen wordt versterkt als het verdienvermogen van Nederlandse bedrijven wordt bevorderd?